बैतडी जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली लेखनमा गर्ने वर्णविन्यास सम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन

ललितकुमार पाण्डेय
परीक्षा क्रमाङ्क : २८१६०४/०६७
त्रि.वि. दर्ता नं. : ६–१–३३२–४५–२००१

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर तह
द्वितीय वर्षको नेपा.शि. ५९८ को
पाठ्यांशको प्रयोजनका
निम्ति प्रस्तुत

शोधपत्र

२०७०/2013

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि. कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

त्रि.वि. कीर्तिपुर

शोध–निर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षका छात्र श्री ललितकुमार पाण्डेयले **बैतडी जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुले स्तरीय नेपाली लेखनमा गर्ने वर्णविन्यास सम्बन्धी त्रुटिहरुको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा रही तयार गर्नुभएको हो । परिश्रमपूर्वक तयार पार्नु भएको यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

शोध निर्देशक

मिति : २०७०/०४/०३

18 July 2013

....

गणेशबहादुर बोहरा

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

शिक्षाशास्त्र सङ्काय

त्रि.वि. कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि.कीर्तिपुर

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षका छात्र श्री ललितकुमार पाण्डेयद्वारा **बैतडी जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुले स्तरीय नेपाली लेखनमा गर्ने वर्णविन्यास सम्बन्धी त्रुटिहरुको अध्ययन** शीर्षकमा तयार गरिएको यो शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिका लागि उचित ठहरिएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

क्र.सं.	**नाम**	**दस्तखत**
१.	प्रा.डा. सुषमा आचार्य (विभागीय प्रमुख)	....
२.	प्रा.डा. पारसमणि भण्डारी (शोध विशेषज्ञ)	....
३.	गणेशबहादुर बोहरा (शोधनिर्देशक)	....

मिति : २०७०/०४/१४

29 July 2013

कृतज्ञताज्ञापन

यस **बैतडी जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुले स्तरीय नेपाली लेखनमा गर्ने वर्णविन्यास सम्बन्धी त्रुटिहरुको अध्ययन** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ तयार पारिएको हो । प्राथमिक तह पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका वर्णविन्यासहरुमा सम्बन्धित तहका विद्यार्थीहरुले गर्ने त्रुटिहरु पत्ता लगाउने र समस्या समाधानका लागि सुझाव दिने उद्देश्यसँग प्रस्तुत शोधपत्र सम्बन्धित रहेको छ । बैतडेली मातृभाषी विद्यार्थीहरुले स्तरीय नेपालीको प्रयोगमा विविध किसिमका प्रशस्त त्रुटिहरु गर्ने भएकाले यस विषयसँग सम्बन्धित पाठ्यक्रमविद्, विषयविशेषज्ञ, शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक एवम् अन्य सबैलाई यस अध्ययनले सहयोग गर्नेछ भन्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

प्रस्तुत शोधपत्रको अध्ययनमा आफ्नो कार्यव्यस्तताका बावजुद पनि आवश्यक सरसल्लाह एवम् प्रेरणा प्रदान गरी उचित मार्ग निर्देशन गर्नुहुने मेरा शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरु गणेशबहादुर बोहराज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । त्यसैगरी प्रस्तुत शोधपत्र स्वीकृति प्रदान गर्नुहुने आदरणीय गुरु नेपाली भाषा शिक्षा विभागका विभागीय प्रमुख प्रा.डा. सुषमा आचार्य, शोधविशेषज्ञ प्रा.डा. पारसमणि भण्डारीज्यू लगायत अन्य गुरुहरुप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

शिक्षाको उज्यालो ज्योतिका लागि आफ्नो अमूल्य समय, श्रम र पसिना खर्चेर मलाई यहाँसम्म पुऱ्याउनु हुने मेरा पूजनीय पिता स्व. श्री दिलबहादुर पाण्डेय र ममतामयी माता श्रीमती मथुरा पाण्डेयप्रति आजीवन ऋणी छु । साथै अध्ययनका क्रममा मार्गदर्शन गर्नुहुने काका श्री जयबहादुर पाण्डेय र काकी श्रीमती कलावती पाण्डेयप्रति पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । त्यसैगरी मलाई अध्ययनका क्रममा हरपल सहयोग पुऱ्याउने जीवनसङ्गिनी श्रीमती जयन्ती पाण्डेयलाई हृदयदेखि नै हार्दिक धन्यवाद

दिन चाहन्छु । साथै भाइहरु करण पाण्डेय, हिमाल पाण्डेय, सन्तोष पाण्डेय, पारस पाण्डेय, बहिनी संगीता पाण्डेय र छोराहरु आशिष पाण्डेय, अविनाश पाण्डेय र छोरी प्रतिभा पाण्डेयलाई पनि विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

यस शोधपत्रको अध्ययनका क्रममा सहयोग पुऱ्याउनु हुने श्री सरस्वती प्राथमिक विद्यालय चिल्लेपानीका शिक्षक, विद्यार्थी लगायत अन्य सम्बन्धित विद्यालयका शिक्षक एवम् विद्यार्थीहरु पनि हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु । साथै मलाई अध्ययनका क्रममा प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग पुऱ्याउने सम्पूर्ण महानुभावहरुप्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । अन्त्यमा शुद्ध र सफा टङ्कनमा अथक प्रयास गरी सहयोग गर्ने कीर्तिपुर स्थित एकेडेमिक कम्प्युटर लिङ्कप्रति स–धन्यवाद दिँदै आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, कीर्तिपुर समक्ष पेश गर्दछु ।

शैक्षिक सत्र : २०६६/०६८ शोधार्थी

....

ललितकुमार पाण्डेय

शोधसार

शोधशीर्षक : **बैतडी जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुले स्तरीय नेपाली लेखनमा गर्ने वर्णविन्यास सम्बन्धी त्रुटिहरुको अध्ययन**

शोध निर्देशक : गणेशबहादुर बोहरा

शोधार्थी : ललितकुमार पाण्डेय

विभाग : नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, विश्वविद्यालय क्याम्पस, त्रि.वि., कीर्तिपुर, काठमाडौँ

शैक्षिक सत्र : २०६७

जम्मा अध्याय : पाँच

पृष्ठ सङ्ख्या : ६२+१४

शोधप्रयोजन :

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्ष (एम.एड.) नेपा.शि. ५९८ को पाठ्यांशको उद्देश्य पूरा गर्ने प्रयोजनका लागि तयार पारिएको छ ।

शोधप्रक्रिया

नेपाल एक बहुभाषी मुलुक भएकोले नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रुपमा सिक्दा वर्णविन्यासगत त्रुटिहरु हुने गरेको पाइन्छ । यसै सन्दर्भमा बैतडी जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुले स्तरीय नेपाली भाषाको प्रयोगमा गर्ने वर्णविन्यास सम्बन्धी त्रुटिहरुको अध्ययन गर्नुमा यो शोधकार्य केन्द्रित रहेको छ । वर्णविन्यासको प्रयोगमा देखिएका त्रुटि र क्षमताको पहिचान गर्नका निमित्त स्वतन्त्र लेखन, निबन्ध लेखन,

अनुलेखन, श्रुतिलेखन र प्रश्नोत्तरको परीक्षण गरी सम्पन्न गरिएको छ । सामग्री सङ्कलन विधि अपनाई पुस्तकालयी विधिबाट व्याख्या र विश्लेषण गरी त्रुटि निराकरणका निम्ति सुझावहरु समेत प्रस्तुत गरिएको छ । यस शोधकार्यमा मुख्यतः पाँच परिच्छेद रहेका छन. जसमा क्रमशः शोधपरिचय, भाषा र बैतडेली भाषिकाको परिचय, त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय, वर्णविन्यास सम्बन्धी त्रुटिको व्याख्या र विश्लेषण, निष्कर्ष र सुझाव गरी विभाजित गरिएको छ ।

शोध निष्कर्ष

समग्रमा हेर्दाखेरी वर्णविन्यास सम्बन्धी त्रुटिहरु विविध किसिमका पाइन्छन् । ह्रस्व र दीर्घ सम्बन्धी त्रुटिहरुमा क्रमशः ३२ प्रतिशत र ४७ प्रतिशत औसत त्रुटिहरु रहेको देखिन्छ । 'श', 'ष' र 'स' सम्बन्धी त्रुटि औसतमा ३९ प्रतिशत रहेको पाइयो । यसरी नै सम्पूर्ण त्रुटिका क्षेत्रहरुमा त्रुटिपूर्ण लेखन कमै रहेको पाइयो । स्तरीय नेपाली भाषाको प्रयोगमा बैतडेली भाषिकाको प्रभावले गर्दा वर्णविन्यासगत त्रुटिहरु भएको पाइन्छ । प्राथमिक तह भएका कारणले लेख्य चिह्नहरुको प्रयोग विद्यार्थीहरुले कम मात्रामा प्रयोग भएको देखियो । प्रश्नवाचक चिह्न र पूर्णविराम चिह्नको प्रयोग विद्यार्थीहरुले गरेको देखियो ।

नेपाली भाषाको स्तरीय र मानक प्रयोगका लागि विद्यालय स्तरमा नेपाली भाषाको प्रयोगलाई व्यापक तुल्याउनु पर्ने देखिन्छ । साथै शैक्षिक सामग्रीको प्रयोग गरी लेखाइ, बोलाइ सीपहरुमा बढी अभ्यास गर्नुपर्ने देखिन्छ । कक्षाकार्य, गृहकार्य परीक्षण गरी तत्काल पृष्ठपोषण दिने र उचित पुरस्कारको व्यवस्था गर्न सकिएको खण्डमा यस किसिमका त्रुटिहरु निराकरण गर्न सकिन्छ ।

विषय सूची

सिफारिस पत्र i

स्वीकृति पत्र ii

कृतज्ञताज्ञापन iii

शोधसार v

विषय सूची vii

तालिका सूची x

परिच्छेद – एक

शोधपरिचय

१.१ शोधशीर्षक १

१.२ शोधप्रयोजन १

१.३ समस्याकथन १

१.४ शोधकार्यको उद्देश्य २

१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा ३

१.६ अध्ययनको औचित्य ५

१.७ अध्ययनको सीमाङ्कन ५

१.८ अध्ययन विधि ६

१.८.१ जनसङ्ख्याको पहिचान ६

१.८.२ प्रतिनिधि नमुना छनोट ७

१.८.३ सामग्री निर्माण ७

१.८.४ व्याख्या विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण ७

१.९ शोधको रूपरेखा ७

परिच्छेद – दुई
भाषा र बैतडेली भाषिकाको परिचय

२.१	भाषाको परिचय	८
२.२	भाषिकाको परिचय	९
२.३	बैतडी जिल्लाको सङ्क्षिप्त परिचय	१०
२.४	बैतडेली भाषिकाको परिचय	१२
२.५	बैतडेली भाषिकाका भेदहरू	१३
२.६	बैतडेली भाषिकाका विशेषताहरू	१५
२.७	सारांश	२०

परिच्छेद – तीन
त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय

३.१	परिचय	२२
३.२	त्रुटिविश्लेषणको महत्व	२३
३.३	त्रुटिको वर्गीकरण	२३
	३.३.१ अव्यवस्थित त्रुटि	२३
	३.३.२ व्यवस्थित त्रुटि	२४
	३.३.३ उत्तरव्यवस्थित त्रुटि	२४
३.४	त्रुटि विश्लेषणको पद्धति	२४
	३.४.१ पूर्व निर्धारित कोटि पद्धति	२४
	३.४.२ पश्चनिर्धारित कोटि पद्धति	२५

३.५ त्रुटि विश्लेषणका प्रक्रियाहरु २५
३.५.१ पहिचान गर्नु २५
३.५.२ वर्गीकरण गर्नु २५
३.५.३ वर्णन र व्याख्या २५
३.५.४ निराकरण गर्नु २६
३.६ सारांश २६

परिच्छेद – चार

वर्णविन्यास सम्बन्धी त्रुटिको व्याख्या र विश्लेषण

४.१ परिचय २७
४.२ ह्रस्वसम्बन्धी त्रुटि २७
४.२.१ शब्दादिमा हुने ह्रस्वसम्बन्धी त्रुटि २७
४.२.२ शब्दमध्यमामा हुने ह्रस्वसम्बन्धी त्रुटि २८
४.२.३ शब्दान्त्यमा हुने ह्रस्वसम्बन्धी त्रुटि २९
४.३ दीर्घ सम्बन्धी त्रुटि ३०
४.३.१ शब्दादिमा हुने दीर्घ सम्बन्धी त्रुटि ३१
४.३.२ शब्दमध्यमा हुने दीर्घ सम्बन्धी त्रुटि ३१
४.३.३ शब्दान्त्यमा हुने दीर्घ सम्बन्धी त्रुटि ३२
४.४ श, ष, स सम्बन्धी त्रुटि ३३
४.४.१ 'श' सम्बन्धी त्रुटि ३४
४.४.२ 'ष' सम्बन्धी त्रुटि ३५
४.४.३ 'स' सम्बन्धी त्रुटि ३६

४.५ ब र व सम्बन्धी त्रुटि ३६

४.५.१ 'ब' सम्बन्धी त्रुटि ३७

४.५.२ 'व' सम्बन्धी त्रुटि ३८

४.६ 'ग्यँ' र 'ज्ञ' सम्बन्धी त्रुटि ३८

४.६.१ 'ग्यँ' सम्बन्धी त्रुटि ३९

४.६.२ 'ज्ञ' सम्बन्धी त्रुटि ३९

४.७ 'छे' र 'क्ष' सम्बन्धी त्रुटि ४०

४.७.१ 'छे' सम्बन्धी त्रुटि ४०

४.७.२ 'क्ष' सम्बन्धी त्रुटि ४१

४.८ शिरबिन्दु (ं) र चन्द्रबिन्दु (ँ) सम्बन्धी त्रुटि ४२

४.८.१ शिरबिन्दु (ं) सम्बन्धी त्रुटि ४३

४.८.२ चन्द्रबिन्दु (ँ) सम्बन्धी त्रुटि ४३

४.९ 'र' का विविध रुपहरू (्र, र्, ‸) सम्बन्धी त्रुटि ४४

४.१० हलन्त र अजन्त सम्बन्धी त्रुटि ४५

४.१०.१ हलन्त सम्बन्धी त्रुटि ४५

४.१०.२ अजन्त सम्बन्धी त्रुटि ४६

४.११ पदयोग र पदवियोग सम्बन्धी त्रुटि ४६

४.११.१ पदयोग सम्बन्धी त्रुटि ४७

४.११.२ पदवियोग सम्बन्धी त्रुटि ४८

४.१२ लेख्य चिह्नहरुको प्रयोग सम्बन्धी त्रुटि ४८

४.१२.१ पूर्णविराम (।) चिह्नको प्रयोग सम्बन्धी त्रुटि ४८

४.१२.२ प्रश्नवाचक (?) चिह्नको प्रयोग सम्बन्धी त्रुटि ४८
४.१२.३ अल्पविराम (,) चिह्नको प्रयोग सम्बन्धी त्रुटि ४९
४.१२.४ विस्मयादिबोधक (!) चिह्नको प्रयोग सम्बन्धी त्रुटि ४९
४.१२.५ उद्धरण चिह्न (“ ”) चिह्नको प्रयोग सम्बन्धी त्रुटि ४९
४.१२.६ योजक (–) चिह्नको प्रयोग सम्बन्धी त्रुटि ५०
४.१३ सारांश ५०

परिच्छेद – पाँच

निष्कर्ष र सुझाव

५.१ निष्कर्ष ५१
५.२ सुझाव ५३
५.३ भावी अनुसन्धानका लागि सम्भावित शीर्षकहरु ५४

सन्दर्भसामग्री सूची ५५
परिशिष्ट ५७
व्यक्तिगत विवरण ६१

तालिका सूची

तालिका ४.१ :	शब्दादिमा हुने ह्रस्व सम्बन्धी त्रुटि	२८
तालिका ४.२ :	शब्द मध्यमामा हुने ह्रस्व सम्बन्धी त्रुटि	२९
तालिका ४.३ :	शब्दान्त्यमा हुने ह्रस्व सम्बन्धी त्रुटि	३०
तालिका ४.४ :	शब्दादिमा हुने दीर्घसम्बन्धी त्रुटि	३१
तालिका ४.५ :	शब्द मध्यमामा हुने दीर्घ सम्बन्धी त्रुटि	३२
तालिका ४.६ :	शब्दान्त्यमा हुने ह्रस्व सम्बन्धी त्रुटि	३३
तालिका ४.७ :	'श' सम्बन्धी त्रुटि	३४
तालिका ४.८ :	'ष' सम्बन्धी त्रुटि	३५
तालिका ४.९ :	'स' सम्बन्धी त्रुटि	३६
तालिका ४.१० :	'ब' सम्बन्धी त्रुटि	३७
तालिका ४.११ :	'व' सम्बन्धी त्रुटि	३८
तालिका ४.१२ :	'ग्यँ' सम्बन्धी त्रुटि	३९
तालिका ४.१३ :	'ज्ञ' सम्बन्धी त्रुटि	३९
तालिका ४.१४ :	'छे' सम्बन्धी त्रुटि	४०
तालिका ४.१५ :	'क्ष' सम्बन्धी त्रुटि	४१
तालिका ४.१६ :	शिरबिन्दु (ं) सम्बन्धी त्रुटि	४२
तालिका ४.१७ :	चन्द्रबिन्दु (ँ) सम्बन्धी त्रुटि	४३
तालिका ४.१८ :	हलन्त सम्बन्धी त्रुटि	४४
तालिका ४.१९ :	अजन्त सम्बन्धी त्रुटि	४४
तालिका ४.२० :	'र' सम्बन्धी त्रुटि	४५
तालिका ४.२१ :	पदयोग सम्बन्धी त्रुटि	४६
तालिका ४.२२ :	पदवियोग सम्बन्धी त्रुटि	४७

सङ्केत सूची

वि.स. :	:	विद्यार्थी सङ्ख्या
नेपा.शि.	:	नेपाली शिक्षा
प्रा.	:	प्राध्यापक
डा.	:	डाक्टर
त्रि.वि.	:	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
संस्क.	:	संस्करण
जि.वि.स.	:	जिल्ला विकास समिति
जि.शि.का.	:	जिल्ला शिक्षा कार्यालय
नं.	:	नम्बर